

XALQARO NORDIK UNIVERSITETI

Yozish va taqdimot qilish kompetensiyasi fanidan

MUSTAQIL ISH

I.Abdug'aniyev

Reja

- 1. Og‘zaki va yozma uslub haqida umumiy tushuncha**
- 2. Uslublarning ahamiyati**
- 3. Og‘zaki uslub xususiyatlari va yozma uslub afzalliklari va kamchiliklari**
- 4. Xullosa**
- 5. Foydalanilgan adabiyotlar**

Tayanch so‘zlar: yozma, tilshunoslik, notiqlik, publistik, uslub, murakkab sintaksis, Improvizatsiya, Ilmiy maqolalar, dissertatsiyalar

Tilning ijtimoiy vazifasi nutqiy faoliyatda, ya'ni nutq sifatida kishilar o'rtasida aloqa, fikrlashish, so'zlashishni amalga oshirishda yaqqol ko'rinadi. Nutq faoliyati kishilarning bir-birlariga tushunarli bo'lgan til vositasida o'zaro fikr almashishlari, nutqiy aloqaga kirishishlaridir. Bu jarayon ikki shaklda amalga oshadi: og'zaki tarzda va yozma tarzda.

Nutqning ikki shakli mavjud: og'zaki va yozma nutq. Og'zaki nutq – bu nutq jarayonida etkazilgan nutq. Nutq faoliyatida tabiiy tildan foydalanishning asosiy shakli.

Badiiy tilning so'zlashuv uslubi uchun og'zaki shakl asosiy hisoblanadi, [kitob uslubi ham yozma](#), ham og'zaki shaklda ishlaydi (ilmiy maqola va og'zaki ilmiy ma'ruza, tayyorlangan matnsiz yig'ilishda chiqish va ushbu nutqni majlis bayonida qayd etish). Og'zaki nutqning eng muhim ajralib turadigan xususiyati uning tayyorlanmaganligidir: og'zaki nutq, qoida tariqasida, suhbat davomida yuzaga keladi. Biroq, tayyorlanmaganlik darajasi farq qilishi mumkin. Bu ilgari noma'lum mavzudagi, improvizatsiya sifatida olib borilgan nutq bo'lishi mumkin. Boshqa tomondan, bu oldindan ma'lum bo'lgan mavzu bo'yicha, u yoki boshqa qismda ko'rib chiqilgan nutq bo'lishi mumkin. Ushbu turdagi gapirish rasmiy ommaviy aloqa uchun xarakterlidir. Og'zaki nutqdan, ya'ni. nutq jarayonida hosil bo'lgan nutq, o'qilgan yoki yodlangan [nutqni farqlash kerak](#); nutqning bu turi uchun ba'zida "ovozli nutq" atamasi qo'llaniladi.

Yozma va ogʻzaki uslub tilshunoslikda oʻziga xos koʻrinishlarga ega boʻlgan muhim tushunchalardir. Ular bir-biridan oʻz mazmuni, ishlatilish sohasi, va lingvistik xususiyatlari bilan farq qiladi. Quyida har ikkala uslubning xususiyatlari va ularga oid adiblarning fikrlari keltiraman.

Yozma uslub

Yozma uslub asosan matnlarda, hujjatlarda, badiiy, ilmiy va rasmiy nutqlarda ishlatiladi.

Bu uslubning asosiy xususiyatlari:

Rasmiylik va aniqlik: Yozma nutqda har bir soʻz va jumlaning aniq maʼnoga ega boʻlishi talab qilinadi.

Murakkab sintaksis: Yozma nutqda murakkab jumlar, birikmalar koʻp uchraydi.

Oʻquvchi bilan bilvosita muloqot: Yozma nutq oʻquvchi yoki tinglovchi bilan bevosita emas, matn orqali muloqot qilishni nazarda tutadi.

Tartib va qoidalar: Yozma uslub grammatik va stilistik qoidalarga qatʼiy rioya qilinishini talab qiladi.

O'zbekiston xalq yozuvchisi
Abdulla Qodiriy yozma uslub
haqida shunday deydi:

*"Yozma nutq nafaqat his-
tuyg'ularni, balki inson
tafakkurini kengroq ifoda
qilishga imkon beradi."*

Fitratning yozma nutq
haqidagi qarashlari ham
ahamiyatlidir:

*"Tilimizning madaniyati
avvalo yozuvda, matnda
namoyon bo'ladi."*

Ogʻzaki uslub odamlar oʻrtasidagi jonli muloqotda ishlatiladi. Bu uslubning xususiyatlari:

Sodda va tabiiylik: Ogʻzaki nutqda soʻzlar va jumlar sodda, oddiy boʻladi.

Ifodaviylik: Ovozni baland-pastligi, ohang, imo-ishoralar nutqni boyitadi.

Improvizatsiya: Nutqni oldindan rejalashtirish shart emas, u tabiiy ravishda paydo boʻladi.

Bevosita muloqot:

Suhbatdoshlar bir vaqtning oʻzida bir-biriga javob berish imkoniyatiga ega.

Cho'lon og'zaki nutqning ta'sirchanligi
haqida shunday degan:
*"Og'zaki nutq odamning his-tuyg'usini
to'g'ridan-to'g'ri ifoda qilishda beqiyos
vositadir."*

Alisher Navoiy:
*"Soʻzning ohangi va ravonligi inson
qalbiga yoʻl topadi."*

Yozma va ogʻzaki uslubning farqlari

Xususiyatlari	Yozma uslub	Ogʻzaki uslub
Ifoda vositalari	Matn, yozuv	Ovozni ohangi, imo-ishoralar
Rasmiylik darajasi	Yuqori	Pastroq, koʻproq norasmiy
Tinglovchi bilan aloqasi	Bilvosita	Bevosita
Sintaksis murakkabligi	Murakkab	Sodda

Til uslublari – tilning ma'lum kommunikativ maqsadlar, vaziyatlar yoki mazmuni ifoda etish uchun tanlangan shakli va vositalaridir. Tilshunoslikda uslublar nutq shakllariga qarab ajratiladi va o'ziga xos xususiyatlarga ega bo'ladi. Quyida asosiy til uslublari, ularning xususiyatlari va qo'llanilish doiralari haqida batafsil ma'lumot beriladi.

Badiiy uslub adabiyotda asarlar yaratishda qo'llaniladi. Ushbu uslubning maqsadi o'quvchiga estetik zavq ulashish, his-tuyg'u va obrazlarni boy shaklda yetkazishdir.

Xususiyatlari:

Ifodaviylik va obrazlilik: So'zlarning ko'chma ma'noda ishlatilishi, badiiy tasvir vositalaridan foydalanish (masalan, epitet, metafora, qiyos).

Stilistik boylik: Sinonimlar, she'riy shakllar va maxsus iboralar keng qo'llaniladi.

Subyektivlik: Muallifning hissiyati va munosabati ochiq-oydin ifoda etiladi.

Qo'llanishi: Roman, hikoya, she'r, doston, dramatik asarlar.

Abdulla Qahhor: "Badiiy uslub so'zlarning qalbidagi hayotni ochadi."

Alisher Navoiy: "She'r – so'zning mag'zi va ziynatidir."

Ilmiy uslub

ilmiy ma'lumotlarni aniq, mantiqiy va asosli shaklda ifodalash uchun xizmat qiladi.

Xususiyatlari:

Aniqlik va lo'ndalik: Har bir so'z o'z aniq terminologik ma'nosida ishlatiladi.

Obyektivlik: Muallif shaxsiy hissiyotlardan voz kechib, faktlarga asoslanadi.

Murakkab sintaksis: Murakkab qo'shma jumlar, izohlar va mantiqiy aloqa vositalarining keng qo'llanilishi.

Qo'llanishi: **Ilmiy maqolalar, dissertatsiyalar, texnik hujjatlar.**

Fitrat: "Ilmiy til nafaqat aniqlik, balki mantiqiy tushunarlilikka ham asoslanadi."

Rasmiy uslub

hujjatlarni tuzish va rasmiy muloqotda qo'llaniladigan uslubdir.

Xususiyatlari:

Standart shakl: Oldindan belgilangan qoliplardan foydalanish.

Soddalik va lo'ndalik: Jumalarda ortiqcha so'zlar ishlatilmaydi.

Rasmiy va neytral ohang: So'zlashuv tili vositalariga yo'l qo'yilmaydi.

Qo'llanishi: Hujjatlar, farmonlar, arizalar, qonunlar matni.

Abdulla Qodiriy: *"Rasmiy til aniqlik va ishonchlilikni talab etadi."*

Publitsistik uslub

Publitsistik uslub keng ommaga ma'lumot va fikr yetkazish maqsadida ishlatiladi.

Xususiyatlari:

Ijtimoiy mavzularni yoritish: Jamiyatga oid dolzarb masalalarni yoritishga qaratilgan.

Emotsionallik va hissiy ta'sir: O'quvchini rag'batlantirish yoki ishonch uyg'otish uchun hissiy nutq vositalaridan foydalaniladi.

Oddiy va tushunarli til: Omma uchun tushunarli bo'lishi maqsadida murakkab iboralardan qochiladi.

Qo'llanishi: Gazeta va jurnal maqolalari, televideniye va radio nutqlari, bloglar.

Cho'lpon: *"Publitsistik uslub xalqning og'zi va qalbiga yo'l topishi kerak."*

Og‘zaki uslub

Og‘zaki uslub bevosita suhbatda, jonli muloqotda qo‘llaniladi.

Xususiyatlari:

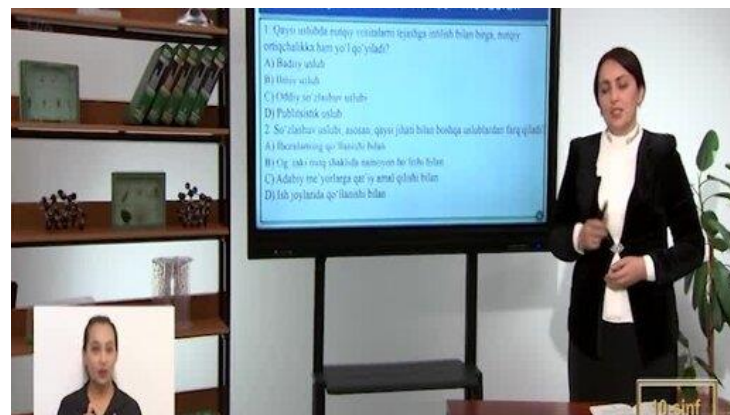
Improvizatsiya: Nutq oldindan rejalashtirilmagan bo‘lishi mumkin.

Ifoda vositalari: Ovozni ohangdorligi, imo–ishora va mimikalardan foydalaniladi.

Sodda jumlar: So‘zlashuv odatda qisqa va ravon jumalardan iborat bo‘ladi.

Qo‘llanishi: Kundalik suhbatlar, darslar, seminarlar.

Abdulla Avloniy: *"Og‘zaki nutq – xalq madaniyatining ko‘zglasidir."*

Soʻzlashuv uslubi

Bu uslub kundalik hayotdagi muloqot uchun xizmat qiladi.

Xususiyatlari:

Norasmiy ohang: Suhbat davomida qulaylik va samimiylik seziladi.

Dialektal vositalar: Ayrim hollarda mahalliy sheva soʻzlari ishlatiladi.

Oddiy va qisqa iboralar: Uzun, murakkab jumladan qochiladi.

Qoʻllanishi: Doʻstlar, oila va yaqinlar bilan suhbatlar.

Fitrat: *"Soʻzlashuv uslubi tilning tirikligini saqlovchi asosiy manbadir."*

Uslublarning o‘zaro bog‘liqligi

Til uslublari bir–biri bilan bog‘liq bo‘lib, ko‘pincha bir uslubdan boshqasiga o‘tish, aralash uslubning paydo bo‘lishi kuzatiladi. Masalan, badiiy matnlarda ilmiy tushunchalarning kiritilishi yoki publitsistik matnlarda badiiy ifoda vositalaridan foydalanish.

Bu uslublar nafaqat nutq madaniyati, balki jamiyatning madaniy taraqqiyot darajasini ham aks ettiradi.

XULOSA

Og‘zaki va yozma uslub bir–birini to‘ldiradi va turli muloqot ehtiyojlariga xizmat qiladi.

Og‘zaki uslub jonli va samimiy muloqotni ta‘minlasa, yozma uslub fikrlarni aniq va uzoq muddatga saqlash imkonini beradi. Har bir uslubdan maqsadga muvofiq holda foydalanish til madaniyatining asosiy ko‘rinishlaridan biridir.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Abdugʻafurov A. “Til va uslub”. Toshkent: Fan, 2007.
2. Rasulov R. “Nutq madaniyati asoslari”. Toshkent: Oʻzbekiston, 2013.
3. Alisher Navoiy. “Muhokamat ul-lugʻatayn”.
4. Fitrat A. “Adabiyot qoidalari”. Toshkent: Maorif, 1926.
5. Abdulla Avloniy. “Turkiy guliston yoxud axloq”. Toshkent: 1912.

